

Ženska obrtna strokovna šola v Ljubljani od njene ustanovitve do 1918

SAŠA SERŠE

Obrtna strokovna šola za umetno vezenje in šivanje čipk - Strokovna šola za umetno vezenje in čipkarstvo - Umetno-obrtna strokovna šola

Izobraževanje deklet se je v avstrijskih deželah pričelo precej kasneje kot izobraževanje dečkov. Prve dekliške šole so bile v ženskih samostanih. S šolsko uredbo iz leta 1774 so dobile deklice možnost obiskovati trivialne in glavne šole. V to obdobje segajo tudi prvi začetki organiziranega obrtnega izobraževanja, ko začne država organizirati to vrsto šol zaradi lastnih gospodarskih interesov. Za njihove začetke je značilna raznolikost in neurejenost, saj niso bile organizirane v današnjem smislu, ampak so hili to tečaji, organizirani v večernih urah, le ob nedeljah in prostih dneh. Pod žensko strokovno šolstvo so spadale šole za ročna dela ali "industrijske šole"¹, predilske² in babiške šole.³

Na področju Slovenije ni bilo pravih obrtnih šol vse do srede 19. stoletja. Vprašanje izobraževanja obrtnega stanu se je začelo hitreje in enotneje reševati šele v sedemdesetih letih, ko je avstrijsko liberalno meščanstvo začelo sistematično odstranjevati vse, kar je zaviralo njegov ekonomski in družbenopolitični razvoj. V Avstriji so se pod vplivom liberalnih idej začele spremembe na področju strokovnega šolstva, šolstvo je postalo kvalitetnejše, s tem, da je država skušala poskrbeti za boljšo izobrazbo pedagoškega kadra, za učbenike, priročnike, šolske knjižnice in razna učna sredstva, hkrati so v muzejih v gospodarskih, kulturnih in šolskih središčih, kot so bili Dunaj in Gradea, kasneje tudi Praga in Brno, organizirali poletne tečaje za učitelje in obrtnike. Obdobje druge polovice 19. stoletja je tudi čas, ko so se na območju Kranjske

po dolgotrajnih prizadevanjih kranjskih deželnih odbornikov organizirale prve nepopolne dveletne srednje obrtne šole, tako za dečke kot za deklice. Prve ženske strokovne šole so bile predvsem čipkarske, kasneje gospodinjske in meščanske ter trgovske šole.

Čipkarstvo na Kranjskem je bila dokaj pomembna in razširjena obrtna dejavnost, saj so izdelovali in še danes izdelujejo čipke v mnogih predelih dežele. Ta obrt je bila sprva neorganizirana in prepuščena čipkaricam in njihovi lastni iznajdljivosti, šele v sedemdesetih letih 19. stoletja je prišlo do organiziranega izdelovanja čipk in njih prodaje, h kvalitetnejši izdelavi in boljši organizaciji pa sta prav gotovo prispevali na novo ustanovljeni državni šoli za čipkarstvo v Idriji in Ljubljani.

Kot že naslov nakazuje, bo v prispevku informativno prikazana zgodovina ljubljanskega čipkarskega zavoda. Prve podatke o organiziranem učenju izdelovanja čipk v Ljubljani najdemo v poročilu komerčnega konsesa za Notranjo Avstrijo, ko je dvor leta 1763 poslal v Ljubljano izurjeno učiteljico klekljanja Marijo Ano Seippovo,⁴ ki je v Zoisovi hiši v Gosposki ulici odprla "čipkarsko šolo". Šolanje je trajalo tri leta. Pouk se je začel v začetku novembra 1763. Učiteljica je učenkam plačevala skromno mezdo. Seippova je pomagala pomožna učiteljica. Seippova je bila slab pedagog in ni izpolnila pričakovanj komerčnega konsesa, mnogokrat je prijavitelne učenke odslovila, a je kljub vsem svojim pomanjkljivostim ostala na svojem delovnem mestu do leta 1768. V petih letih je izučila 200 klekljaric.

O ženskem obrtnem pouku po ukinitvi šole, ki jo je vodila Seippova, ni več podatkov vse do 19. stoletja, tj. do leta 1818, ko se je v Ljubljano iz Gradea priselila Terezija Ludwig in začela s poučevanjem ženskih ročnih del v stanovanju na Starem trgu. Nameravala je dekleta učiti pletenja, šivanja, vezenja, kvačkanja. Deklice iz oddaljenih krajev je vzela na hrano in stanovanje, šest revnih deklic pa je poučevala brezplačno.

¹ Schnüdt II., str. 24/25 in 141:

Že osnovnošolski zakon 1804 je vseboval določbe o industrijskih oddelkih pri osnovnih šolah. Take šole so bile v Idriji, Kamniku, Novem mestu, Slovenski Bistrici. Na teh podzelskih šolah su žene učiteljic brezplačno poučevale ženska ročna dela. "Industrijske šole" so bile oddelki za pletenje, pletenje, klekljanje in druga "industrijska" ženska dela. Uresničile naj bi vsaj del nalog, ki jih predilske šole niso mogle.

² Vlado Schnüdt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I., Ljubljana 1988, str. 156-159;

Jože Ciperle, Andrej Vuvko, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, Ljubljana 1987, str. 37-38.

³ Schnüdt III., str. 345;

Vito Lavrič, 200 let ljubljanske babiške šole, Ljubljana 1953; Branko Šuštar, Šola za sestre, Zdravstveno šolstvo na Slovenskem 1753-1992, Ljubljana 1992, katalog SŠM.

⁴ Marija Verbič, O začetkih čipkarstva s posebnim ozirom na Idrijo, Kronika XVII/3, 1969, str. 158-159 (Seipp);

Tatjana Hojan, Žensko šolstvo in delovanje učiteljic na Slovenskem, katalog razstave SŠM, Ljubljana 1970, str. 16;

Ivan Slokar, Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860, ZČ XVII, Ljubljana 1963, str. 196-197;

Bržič Račič, Državni usrednji zavod za ženski domači obrt v Ljubljani, Spootinska knjiga 1888-1939, str. 235-236;

Angela Kravos-Lombar, Delovanje ženske obrtne šole, Spootinska knjiga 1888-1939, str. 117.

Kljub temu, da je učiteljica izdelke svojih gojenk prodajala, so te morale plačevati učnino. Tudi ta "šola" ni izpolnila željenih pričakovanj.

Šele prva nepopolna dvoletna obrtna šola za dekleta z imenom **Obrtna strokovna šola za umetno vezenje in šivanje čipk v Ljubljani**,⁵ ki je bila odprta 3. decembra 1888, je opravičila svoj namen in v svojem dolgoletnem delovanju izučila generacije čipkaric.

Že leta 1886 je deželna vlada za Kranjsko predložila ministrstvu za uk in bogočastje prošnjo ljubljanske zbornice za trgovino in obrt ter mestne občine, ki sta želeli ustanoviti strokovno šolo za umetno vezenje in šivanje čipk v Ljubljani. Kasneje sta se prošnji pridružila še deželni zbor in odbor. Že novembra istega leta je deželna vlada predložila ministrstvu še prošnjo deželnega glavarja, mestne občine in zbornice za trgovino in obrt za ustanovitev strokovne šole za lesno industrijo v Ljubljani. Prošnjo je ministrstvo za uk in bogočastje z razpisom 11. marca 1887 ugodno rešilo, vendar pod pogojem, da krajevni faktorji prispevajo primerne šolske prostore, in jih tudi vzdržujejo. Na osnovi številnih sej in odločitev na deželni in občinskem nivoju je ministrstvo izdalo ustanovitveni odlok leta 1888. Šolski prostori so bili v Virantovi hiši⁶ na Trgu sv. Jakoba 2. To stavbo je kupila leta 1887 Kranjska branilnica z namenom, da bi se v njej nastanila na novo ustanovljena obrtna šola. Ženska obrtna šola je bila začasno nastanjena v Dretotovi (kasneje Jakopičevi, Jelačinovi hiši) na Emonski cesti 2. Kasneje se je preselila v prostore Gruberjeve palače, in sicer v drugo nadstropje.

Ob ustanovitvi ženske obrtne šole je bil njen namen vzgojiti vezilje in čipkarice ter poživiti domačo obrt, ki je bila v mnogih krajih na Kranjskem. V prvih štirih letih obstoja je imela šola dva oddelka: oddelk za umetno vezenje in oddelk za šivanje čipk. Vsak oddelk je imel po dva letnika. V času šolanja se učenke niso dovolj izurile v izdelovanju ročnih del, tako da niso mogle samostojno izdelovati zaupanih jim ročnih del. Zato je bil v novembru 1894 priključen tretjima letnikoma še atelje, ki je dal absolventkam priložnost, da so pridobile dodatno znanje, ki jim je kasneje olajšalo samostojno delo.⁷

V petem šolskem letu se je razširil pouk na tri letnike. V letu 1895/96 je šola dobila še oddelk za klekljanje čipk. Spremenil se je tudi naslov šole, ki se je odslej imenovala **Strokovna šola za umetno vezenje in čipkarstvo**. Obsegala je tri oddelke, in sicer za umetno vezenje in šivanje

čipk s tremi letniki in oddelk za klekljanje čipk z dvema letnikoma.

Po učnem načrtu so v vseh oddelkih začeli z najrazličnejšimi tehnikami vbodov. Od preprostitih vzorcev so učenke v zadnjem letniku prešle na vezenje in šivanje ter klekljanje čipk. Poleg tega so se morale učenke učiti še dekorativnega in strokovnega risanja. Namen pouka je bil tudi izpopolnjevanje deklet v splošni izobrazbi. Učni jezik je bil slovenski.

Učenke so bile redne in izredne, prve so obiskovale ves pouk, kakor ga je zahteval učni načrt, druge so bile navzoče le pri nekaterih predmetih, ki so jim bili potrebni za dopolnitev znanja v stroki. Pouk je bil brezplačen, revne učenke pa so potrebni material dobivale brezplačno.

V šolo so sprejemali dekleta stara 14 let, s končano šestletno ljudsko šolo.

Šola se je razširila z ustanovitvijo javne risarske šole za dekleta in žene v začetku šolskega leta 1889/1900. Ta oddelk je imel namen dati dekletom in ženam možnost kopiranja vzorcev, prostoročnega in strokovnega risanja.

V šolski risalnici so učenke z učiteljicami prirejale razstave svojih del in obiskovale tudi druge razstave. Šola je odstopila prostore tujim razstavljalcem vezenin in tkanin. Tako je bila v letu 1896/97 na šoli razstava japonskih, kitajskih, perzijskih, turških, bolgarskih in drugih vezenin ter tkanin.

Leta 1901 je dobila šola s 1. marcem novo ime, ker je bila združena s strokovno šolo za obdelovanje lesa - **Umetno-obrtna strokovna šola**, ki je imela tudi skupno vodstvo. Ustroj šole se ni spremenil, obdržala je tri strokovne oddelke, in sicer za umetno vezenje, za šivanje in za klekljanje čipk.

Poudarek je bil predvsem na praktičnem delu v ateljeju, ki mu je bilo namenjeno največ šolskih ur. Tu so se učenke po učbenikih sistematično seznanjale z najvažnejšimi metodami izdelovanja in dekoracije, z raznovrstnim materialom in dobavo. Poseben tečaj je bil organiziran za absolventke, kjer so se naučile izdelovati predmete za praktično uporabo. Učenke teh oddelkov so imele 38 učnih ur na teden, od katerih je pripadlo praktičnemu delu v prvem razredu 23 ur, v drugem pa 25 ur. Učni načrt je bil zelo obsežen in pokazalo se je, da ga v dveh letih ni bilo mogoče predelati. Pouk je bil teoretičen in praktičen in je obsegal naslednje predmete: slovenščino, nemščino, računstvo, knjigovodstvo, tehnologijo, vezenje, oblikoslovje umetnega vezenja, elementarno risanje, nauk o ornamentih in slogu ter praktični pouk.

Pouk je bil za domače učenke brezplačen. Tujke so plačevale 200 K šolnine. Redne učenke so dobile potrebne šolske knjige, pisalne in risarske potrebščine brezplačno pri ravnateljstvu šole.

⁵ AS, Dež. odbor, IX/2, šolske in cerkvene zadeve, Obrtna šola v Ljubljani, š. 876.

⁶ Novice, 1887, str. 3:

Z Virantovo hišo sta nišljeni Gruberjeva palača in njej v letu 1841 prizidana Virantova hiša.

⁷ AS, Dež. odbor, IX/2, šolske in cerkvene zadeve, Obrtna šola v Ljubljani, š. 876; prošnja za utoritev 1894/ spis 462.

Vsako leto so bile podeljene tudi ustanove.⁸ Šolsko leto se je pričelo 16. septembra in končalo 15. julija. Pouk je bil vsako sredo in soboto popoldne od 14. do 16. ure. Vpisnina je znašala 2 K in se je uporabila za nakup učil.

Tako je ostalo do leta 1910/11. To leto je važen mejnik v razvoju ženskega obrtnega šolstva. Težke gospodarske in socialne razmere so bile vzrok, da je stalno naraščalo število žensk, ki so se začele ukvarjati z obrtjo, in sicer predvsem s krojenjem in šivanjem. Zato se je večala potreba po primernih šolah, ki bi ženskam dale možnost pridobiti primerno poklicno izobrazbo.

Najvišja uprava obrtnega šolstva je skušala rešiti ta problem na način, da je dovolila ženskam vstop v vsa državna obrtna učilišča in da se je lotila reorganizacije ženskega strokovnega šolstva. Ženskim obrtnim šolam za umetno vezenje so bili priključeni oddelki za šivanje perila in izdelovanje oblek. Preoblikovanje ženskega obrtnega šolstva je imelo za nujno posledico ustanovitve učiteljskega za izobrazbo kvalificiranih učnih moči na teh šolah. Jeseni 1911 je bilo na Dunaju odprto učiteljske za učiteljice obrtnih šol z žensko obrtno šolo kot vadnico. Pouk je trajal dve leti in se je končal z zrelostnim izpitom. Učiteljice, ki so že poučevale na obrtnih šolah za šivanje perila in oblek, a niso končale učiteljskega, so morale svoje strokovno znanje dopolniti v dveh zaporednih počitniških tečajih na Dunaju ali v Pragi.

Medtem so po vztrajnem prizadevanju mestne občine ljubljanske, zbornice za trgovino in obrt ter deželnega zbora dogradili na Mirju novo poslopje za obrtno šolo, kamor se je šola preselila. Pouk se je pričel 6. novembra 1911 v "Ženski obrtni šoli" s strokovnimi oddelki za šivanje perila, za izdelovanje oblek in za umetno vezenje. Vsak oddelek je imel po dva letnika in poleg tega še atelje, ki je bil neohvezen in namenjen nadaljnji izobrazbi absolventk drugega letnika. Oddelka za šivanje perila in oblek sta imela prvi letnik skupen, ločila sta se v drugem letniku. Pouk za vezenje je bil že v prvem letniku specializiran.

Delovanje in razvoj šole je zavrla svetovna vojna, v poslopje se je naselila vojska. Vendar so učenke kljub vojni pod vodstvom učiteljice izdelovale razne predmete za Rdeči križ. Redni pouk na ženski obrtni šoli se je znova pričel 20. marca 1916.

Podobni šoli sta bili v Idriji in Trstu.⁹

⁸ Leta 1903/04 podeljene ustanove: Ministrstva za uk in bogočasije učencem iz Dalmacije 800 K, deželni odbor 1800 K, zbornica za trgovino in obrt 2380 K, mesna občina ljubljanska 500 K, kranjska hranilnica 1600 K, skupaj torej 78160 K. Ministrstvo za uk in bogočasije je dodelilo hipne podpore za pridne in revne učence 1400 K, v isti namen je izdalo "Pridpomo društvo" za ubožne učence in učenke 272 K. Letno poročilo Obrtne strokovne šole v Ljubljani za leto 1903/04.

⁹ Hojan, str. 18;

Na Goriškem je Društvo Sluga v okviru Dekliške obrtne šole

ZUSAMMENFASSUNG

DIE GEWERBEFACHSCHULE FÜR FRAUEN IN LJUBLJANA VON DER GRÜNDUNG BIS 1918

Der Beitrag befaßt sich mit der Ausbildung der Mädchen auf der Ljubljanaer Gewerbefachschule für Frauen von deren Gründung im Jahre 1888 bis zum Jahr 1918. Das Ziel, welches die Schule verfolgte, war Stickerinnen und Spitzenklöpplerinnen auszubilden und dadurch das Heimgewerbe in Krain zu beleben. Zunächst hatte die Schule nur zwei Abteilungen, und zwar eine Abteilung für Kunststickerei und eine Abteilung für Spitzennäherei. Später kam noch eine Abteilung für die Spitzenklöppelei hinzu und am Anfang des zwanzigsten Jahrhunderts eine Abteilung für Wäschenähen und Oberbekleidungskonfektion.

SUMMARY

CRAFT AND VOCATIONAL SCHOOL FOR WOMEN IN LJUBLJANA FROM ITS FOUNDING TO 1918

The article deals with the education of girls at the Craft and Vocational School for Women in Ljubljana from its founding in 1888, to 1918. The aim of the school was to train women in embroidery and lacery skills and thus give the cottage industry in Carniola a fresh impulse. At the beginning, the school had only two departments, i.e. the department of embroidery and the department of needlepoint lace. Later, the school expanded with the department of bobbin lace, and in the early 20th century with the underwear and clothes departments.

od leta 1896 dalje vzdrževalo strokovno šolo za umetno vezenje in šivanje belega perila. Leta 1899 pa se je pričel tudi poseben tečaj za klekljanje čipk.

Marija Repoc, Mestni dekliški zavod "Vesna" in ženska obrtna šola v Mariboru. Sporninska knjiga 1888-1939, str. 239; Dekliški zavod "Vesna" v Mariboru je bil ustanovljen 1. oktobra 1884 z nazivom "Haushaltungs- und Fortbildungsschule für Mädchen". Pri zavodu je poleg ženske gospodinjske šole od leta 1914 deloval enoletni trgovski tečaj.